

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАЗКИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
ШАНОБЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
ДО ДОРΟΣЛИХ

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу

Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Освітньо-професійної (наукової) програми
«Дошкільна освіта»

Семанішина Марія Вікторівна

Керівник к.п.н. Швець Т.А.

Рецензент вихователь-методист
Херсонської початкової школи №7
Херсонської міської ради

Ібайдуллаєва І.М.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАЗКИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ШАНОБЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ДОРΟΣЛИХ	7
1.1. Проблема формування шанобливого ставлення у здобувачів дошкільної освіти до дорослих	7
1.2. Українські казки як засіб формування шанобливого ставлення до дорослих.....	10
1.3. Обґрунтування педагогічних умов використання української казки у процесі формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих.....	16
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ	19
2.1. Вивчення станів сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих.....	19
2.2. Методика формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання української казки.....	28
2.3. Результати дослідження.....	34
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ	
ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ	47
Додаток А. Запитання для дітей 5-го року життя щодо визначення рівнів сформованості шанобливого ставлення до дорослих.....	47

				3
Додаток Б. Проблемні ситуації «Як би ти вчинив?».....				48
Додаток В. Проблемні ситуації.....				49
Додаток Г. Анкета для дорослих.....				51
Додаток Д. Бесіди з дорослими.....				52
Додаток Ж. Компоненти, критерії з показниками формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих.....				53
Додаток З. Характеристика рівні сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих.....				54
Додаток К. Заняття з художньої літератури з формування шанобливого ставлення до дорослих.....				56

ВСТУП

Соціально-культурні процеси сучасного соціуму активно впливають на стиль взаємин між людьми, моделі взаємодії, вагомі й у сферу стосунків здобувачів дошкільної освіти з батьками, педагогами та інших дорослих. Відтак, родині необхідний педагогічний супровід з боку закладів дошкільної освіти.

Для сучасного суспільства проблема виховання та розвитку підростаючого покоління на гуманістичних основах були вагомими на кожному етапі суспільного розвитку. Сьогодні педагогічна думка визначається добродійними тенденціями (Б. Грінченко, Я. Коменський, Н. Лубенець, Й.Песталоцці, С. Русова, Ж.–Ж. Руссо, Г. Сковорода, К. Ушинський тощо).

Виховання моральних цінностей дошкільника неможливе без формування шанобливого відношення до дорослих. Вивчаючи питання морального виховання, науковці виокремлюють дефініцію «шани», яке представлене однією з найвагоміших якостей людини (О. Дробницький, І. Кон та інші).

Питання формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих у різних аспектах розглядалася значною кількістю науковців (Я. Коменський, А. Макаренко, Й.Песталоцці, С. Русова, В. Сухомлинський, та інші). Дослідниками вивчено роль спілкування в становленні особистості дитини дошкільного віку (О.Кононко, М. Лісіна та інші); особливості становлення власного ставлення до інших дітей (Т.Поніманська); вплив емоцій на взаємодію дошкільників (О. Запорожець); особливості вияву гуманних взаємин дітей у спільній освітній діяльності (А.Гончаренко, В. Котирло); підготовка майбутніх фахівців до формування шанобливого ставлення у здобувачів дошкільної освіти до дорослих (О.Бутенко, А. Курчатова та інші).

Психолого-педагогічні наукові праці окреслили педагогічний потенціал художньої літератури у вихованні дошкільників (Н. Карпінська, Н. Химич та

інші); а одним з її результативних засобів визначається фольклор, а особливо казки як невід'ємний компонент національної культури. Але формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою українських казок як цілісна проблема покине була виокремлена як предмет наукових досліджень в педагогічній науці.

Актуальність проблеми зумовила вибір теми дослідження: **«Формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою українських казок».**

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами та темами. Магістерське дослідження виконано відповідно до з наукової теми кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету.

Мета дослідження –обґрунтувати та експериментально перевірити результативність педагогічних умов формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою українських казок.

Реалізація поставленої мети обумовила такі **завдання дослідження:**

1. Уточнити сутність базових поняття «шанобливе ставлення» стосовно здобувачів дошкільної освіти та проаналізувати виховний потенціал українських казок в контексті дослідження.

2. Проаналізувати стан сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих.

3. Визначити критерії, показники та охарактеризувати рівні сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих.

4. Обґрунтувати та перевірити ефективність педагогічні умови формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою українських казок.

Об'єкт дослідження –моральне виховання здобувачів дошкільної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування шанобливого ставлення у здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою української казки.

Для досягнення мети та вирішення завдань дослідження використано **методи:**

– *теоретичні:* порівняння, аналіз, узагальнення психолого-педагогічної літератури для уточнення понять дослідження; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду, узагальнення теоретичних та емпіричних даних, моделювання, порівняльний аналіз;

– *емпіричні:* діагностичні (опитування, бесіда, анкетування), педагогічний експеримент, спостереження, аналіз творчої діяльності здобувачів дошкільної освіти під час формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою українських казок;

– *статистичні методи оцінювання отриманих даних дослідження.*

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що: виділено педагогічні умови формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою українських казок; визначено критерії та показники формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою українських казок; схарактеризовано рівні сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою українських казок;

Практичне значення одержаних результатів - матеріали дослідження можуть бути корисними у педагогічній діяльності педагогів закладів дошкільної освіти; під час викладання навчальних дисциплін «Дошкільна педагогіка», під час проходження навчальної, виробничої педагогічних практик здобувачами вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта у закладах дошкільної освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати роботи оприлюднено на міжнародній науково-практичній конференції «Topical aspects of modern scientific research» (м.Токіо, Японія).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, 2 розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАЗКИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ШАНОБЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ДОРΟΣЛИХ

1.1. Проблема формування шанобливого ставлення у здобувачів дошкільної освіти до дорослих

Аналіз наукової літератури констатує, що зміст терміну «шана» та «шанобливе ставлення» у своєму розумінні базується на означеннях: повага, довіра, любов тощо. «Повага» тлумачиться як практичний елемент у ставленні до інших людей, формується на умінні демонструвати ставлення до людини, задоволенні її потреб. Органічна цілісність таких особистісних якостей як прояв турботи, доброзичливості, ввічливості, співпереживання, слухняності стосовно інших отримала продовження в терміні *«шанобливе ставлення»*.

Отже, шанобливе ставлення – це прояв поваги, який базується на моральних якостях особистості людини.

Основи морального виховання досліджувались науковцями та методистами у сфері дошкільної освіти. Проблема формування шанобливого ставлення до дорослих аналізувалась у роботах К. Ушинського в аспекті виховання особистості дошкільника. Аналізуючи визначену проблему, К. Ушинський зазначав: «на особливій ролі особистого прикладу дорослих у формуванні моральних якостей дошкільників, підкреслюючи, що тільки особистість може виховати особистість, виходячи з вікових особливостей дитячої психіки, зокрема, зі здатності дошкільника до копіювання, наслідування дій та манер дорослого» [27,с.22].

Доречними та актуальними до сучасних педагогічних підходів у вихованні здобувачів дошкільної освіти є ідеї, запропоновані в доробках К.Ушинського, з засудження суворої дисципліни у вихованні та навчанні. Для «установлення гуманних взаємовідносин між поколіннями, формування шани до дорослих педагог акцентував увагу на необхідності використання прийомів заохочення, попередження та догани дитини, а також вправляння дитини у

виявленні моральних почуттів до рідних та інших людей» [27, с.22].

Вагомими для дослідження є педагогічні поради С. Русової, яка наголошувала про потребу у створенні системи українського національного виховання дошкільників, на основі національних традицій, рідної мови. С.Русова бачила в сім'ї «важливу частину процесу всебічного виховання дитини, її ідеалом просвітниця вважала свідому рівноправну спільку, в якій батько, й мати, й діти несуть кожний свій обов'язок, свою працю, й мають свою волю, але всі об'єднані одним спільним шуканням добра й правди» [42, с. 214]. Вагому виховну роль С. Русова приділяла народним традиціям, зокрема, а саме «організації народних свят, наголошуючи, що в кожному святі треба єднати народне, національне, фольклорне з загальнокультурним і давати щось естетичне, красиве й радісно веселе» [42, с. 43, 50].

Серед багатьох проблем сімейного виховання, що аналізувались в наукових доробках А. Макаренка, простежувалась проблема формування поваги дітей до дорослих. Фундаментом формування шанобливого ставлення науковець вважав «установлення батьківського авторитету і наголошував, що батькам, які користуються авторитетом у дітей, легше виконувати свої виховні обов'язки, пояснюючи це характерною особливістю психіки дитини – здатністю до наслідування, намаганням мати перед собою зразок поведінки» [14,с.15].

А. Макаренко констатував, що «авторитет не що інше як талант від природи, і його сутність виявляється у повсякденній поведінці батьків, в процесі життя, а це і їх діяльність, взаємовідносини, думки, звички, почуття та прагнення» [14,с.17]. Відповідно до позиції педагога, цілком зрозуміло, що авторитет дорослих пов'язаний з певними вчинками та відношенням до дошкільника і формується на вагомості виховного впливу певного моменту життя батьків.

Отже, аналіз наукових досліджень А. Макаренка дає можливість констатувати, що педагог, звертаючи увагу на вагомість батьківського авторитету, вважав пошану до своєї сім'ї головною умовою формування

шанобливого ставлення до дорослих.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень (А. Богуш, І. Бех, Ю. Приходько, Т. Поніманська, І. Рогальська) виділеного питання демонструє, що потрібно знайти ефективний підхід у моральному вихованні здобувачів дошкільної освіти, а особливо формування шанобливого ставлення до дорослих. Під час виконання цих завдань обирати й застосовувати сучасні освітні технології у взаємодії дошкільника й дорослого в сучасному мікро- та макро- соціумі; прогнозувати результати виховного впливу родини та соціуму на особистість дошкільника.

У наукових пошуках Т. Алексеєнко зазначає: «первинна соціалізація дитини відбувається в сім'ї, де дитина повинна отримати правильні орієнтири життя, які дослідник вбачає в повазі та турботі про власних батьків: якщо ж діти не отримують правильних орієнтирів, не привчаються до того, щоб турбуватися про інших, передусім про своїх батьків ... то виникне ще одна педагогічна проблема сім'ї – байдужість дітей до своїх батьків» [3, с. 6, 7].

Для дослідження вагоме значення має ідея Т. Алексеєнко «...отримати правильні орієнтири: це передбачає процес, копітку цілеспрямовану працю з формуванням моральних орієнтирів у ставленні до батьків. Сутність цієї системи, полягає в тому, що ефект виховання досягається любов'ю, яка не означає вседозволеність, не терпить зневажливого ставлення, але в той же час є настільки сильною, що дозволяє дітям робити помилки і вчитися на них» [3,с.6].

Сенситивність періоду дошкільного дитинства для формування шанобливого ставлення до батьків виділяли дослідники К. Щербакова та Г.Григоренко, звертаючи увагу на тому, що дошкільник якомога раніше потрібно навчати поважати та любити батьків. Головну роль у формуванні шанобливого ставлення до дорослих вчені визначають власному позитивному прикладу батьків, їх взаємовідношенням між собою та дошкільниками, іншими дорослими, поглядам, оцінкам, що є орієнтиром для здобувачів дошкільної освіти; коли батьки демонструють дітям приклади турботливого,

доброго відношення до дідуся, бабусі, навчають виявляти увагу та любов до інших.

Досліджуючи умови формування у здобувачів дошкільної освіти шани та поваги до дорослих в моральному вихованні, К. Щербакова та Г. Григоренко констатують: «батьки мають дати певні моральні норми і правила поведінки з рідними (як треба вітатися з ними, дякувати, відгукуватися на пропозиції, допомагати дорослим у хатній роботі, у підготовці до сімейних свят) та обґрунтували умови, за яких процес формування шани та поваги до батьків та дорослих буде більш успішним: особистий приклад батьків, посильна участь дитини у праці, читання художньої дитячої літератури, спільні родинні свята, усвідомлення дітьми ролі батьків в родині та в суспільстві» [8,с.45].

Отже, аналіз історичного аспекту питання виховання шанобливого ставлення до дорослих дозволяє зробити висновок, що у теорії та практиці педагогіки це питання є досить актуальним, і саме цим характеризується тенденція до поглиблення наукових пошуків його вирішення у суспільстві. У наукових роботах вчених (Т. Поніманська, І. Бех, О. Бутенко, О. Козлюк,) формування шанобливого ставлення у здобувачів дошкільної освіти до дорослих аналізується як складовий компонент проблеми морального виховання.

1.2. Українські казки як засіб формування шанобливого ставлення до дорослих

Аналіз наукових досліджень значення казки як способу виховного впливу на особистість дошкільника дозволяє констатувати, що специфічні написані усні оповідання соціально-побутового, героїчно-фантастичного та морально-етичного характеру, що мають назву казки (від слова казати) формують зацікавленість і для здобувачів дошкільної освіти, і для дорослих. Казки, підпорядковуючись основним закономірностям оповіданням народного епосу, мають конкретні моральні характеристики. Виразно, в простій та

зрозумілій для дошкільника формі казки показують національні та загальнолюдські моральні цінності, які суспільство плекало і передавало своїм дітям про непереможність правди, добра, про щасливе життя. За характеристикою одного із дослідників українських народних казок, видатного дослідника О. Потебні необхідність українського народу в достатку, щасті, благополуччі має реалізовуватись хоча б у мріях [16, с. 60].

Теоретичний аналіз педагогічної літератури дозволив сформулювати висновок про те, що дефініція «казка» має різні трактування: одні дослідники окреслюють казкові сюжети як незалежні від реальної дійсності, інші хотіли зрозуміти, як у змісті казок відтворилось ставлення оповідачів до реальної дійсності, треті науковці казкою характеризували все те, що оповідалось.

Дослідники зазначають відмінність казки від міфу у можливості віри у зміст оповідки, оскільки міфотворчість кардинально відрізняється від поетичної та казкової, міфу характерна віра у реальність вигаданих образів, у той час як для казки ця віра не є обов'язковою; образ явища не сприймається особистістю як саме явище. Ф. Кессіді, аналізуючи цю особливість наголошує на тому, що в міфотворчості суб'єктивна фантазія окремого індивіда не відіграє ніякої ролі: поетична та наукова творчість дає значний простір для індивідуальної вигадки, для гри суб'єктивної фантазії. Становлення поезії й казки – ознака зародження індивідуальної свідомості, самосвідомості в родовій общині, ознака відриву індивіда від пуповини роду та родових відносин» [17, с. 7].

Питання використання української казки у процесі формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих залишається ще недостатньо вивченим. Ідеал особистості має будь яке суспільство, який окреслює його характер, визначає його суспільне та громадське життя, розвивається разом з особистістю людини.

К. Ушинський констатував, «що будь-який народ у своїй літературі, починаючи з народної пісні, прислів'я, казки, і закінчуючи драмою і романом, висловлює свої уявлення про те, якою повинна бути людина» [19, с. 31].

Суспільство прикрашає цю ідеальну постать найкращими якостями власної душі, і якщо ідеал не завжди ототожнюється з правилами моралі, то це тому, що мораль не повністю відображається у суспільстві.

Представимо гуманістичні зв'язки в деяких українських народних казках. Наприклад, у казці «Два цапки» метою є розуміння дошкільниками небезпечності войовничості в пошуку варіантів у складній, конфліктній ситуації, знайти рішення скрутного становища.

Аналогічна ситуація в казці «Дві кізоньки». У ній 2 кізоньки зустріли одна одну на гірській стежині. У казці представлено єдиний мудрий шлях пошуку варіанту вирішення складної ситуації. Пріоритетне, на що не звертається увага у творі, це на шанобливе та мирне бажання знайти рішення проблемної ситуації: «Постояли вони, постояли, подумали-подумали,...». Проблему у казці було б неможливо розв'язати, якби герої казки:

а) не поміркувати б про можливі моделі поведінки та наслідки;

б) не повірили б одна одній: «одна коза встала на коліна, перекинулася на бік, лягла на стежці і притулилася спиною до гори»; «інша обережно переступила через неї».

Ці українські народні казки присвячені одній меті – пошук рішення зі складного положення і запропонувати шляхи її розв'язання:

а) войовничий;

б) толерантний.

Народна мудрість зазначає «амбіції обмежують здатність кого б то не було розумно підходити до вирішення проблем. А толерантність, навпаки, забезпечує ефективний пошук виходу з ситуації, що створилася. На розвиток яких же якостей ідеальної людини спрямовані обидві ці українські казки? Звичайно, шанобливого ставлення, мудрості, взаємної поваги, довіри. Саме такими повинні бути ті, хто хоче завжди знаходити правильні рішення будь-яких проблем. Як бачимо, такі якості як шана, повага, мудрість, миролюбність і довірливість традиційно виховувалися нашим народом у дітей за допомогою казок з самого раннього віку» [6,с.54].

В українській народній казці «Летючий корабель», продемонстровано, що поважне ставлення батьків до дітей, і навпаки, молодших до старших – фундамент ефективного розв'язання будь-яких життєвих проблем.

Такі українські народні казки, такі як, «Телесик», «Сірко», «Чудові гуслі» демонструють дошкільникам правильні моделі поведінки в різних складних життєвих ситуаціях, допомагають зробити правильний вибір та аналізувати поведінку інших.

Отже, українські народні казки, були і є засобом морального виховання здобувачів дошкільної освіти, допомагають передавати дошкільникам зразки морально доречної поведінки та характеризувати варіанти недоречної поведінки. Таким чином, вагомість українських казок розглядається з кількох позицій. З однієї позиції, народні казки є найкращим джерелами інформації для ґрунтовного аналізу традиційних цінностей, морально-етичних орієнтирів народної педагогіки, а з іншої – результативний та актуальний у будь-який час засіб формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих.

Поміж варіативних жанрових видів казки дослідники визначають такі: казки про тварин, побутові та чарівні. Але ця класифікація умовна, оскільки казки досить часто пов'язуються між собою і за сутністю, і за художньо-образною особливістю. Найдавнішими визначають саме казки про тварин («звіриний епос»). Вони найпопулярніші із усіх жанрів, з якими здобувачі дошкільної освіти знайомляться з раннього віку, і націлені саме на дітей молодшого та середнього дошкільного віку. Це зумовлено тим, що дошкільники не мають необхідного морального, соціального життєвого досвіду та не володіють категоріями особистісних відносин. Їм доступніше тлумачення «добра», і «зла», що переносяться у тваринний світ (лисиця – хитра; вовк – злий тощо). Порівняно з іншими видами казкового жанру ці оповідання відзначаються образною системою, характером змісту, тематикою та ідейно-художніми характеристиками, що й дає можливість виділити їх в окрему групу. Особливість полягає у тому, що герої українських народних

казок – тварини та птахи, які мають риси характеру людей та виконують їх дії та моделі поведінки.

Моральні якості в чарівній казці показані більш детально, у порівнянні з казками про тварин. Позитивні персонажі, зазвичай, наділені сміливістю, мужністю, красою, наполегливістю, чесністю та позитивними моральними якостями, які є найціннішими для українського народу. Для дівчат - це красна дівиця (розумниця, хазяйновита ...), а для хлопчиків – гарний молодець (сильний, добрий, працьовитий, чесний, сміливий, люблячий Батьківщину). Ідеал для здобувачів дошкільної освіти є орієнтиром, до якого вони будуть прагнути. В українських народних казках не відзначається прямолінійних повчань дошкільникам («Поважай старших», «Не виходь з хати без дозволу»), але в їх сутності завжди є виховний вплив, який діти поетапно розуміють, повертаючись до змісту казок. Наприклад, казка «Ріпка» навчає здобувачів дошкільної освіти бути працьовитими та дружними; казка «Котик та півник» попереджує: необхідно дослухатися до старших, бо можна вскочити в біду, а коли такі відбулося – не впадай у розпач, намагайся знайти вихід з такої ситуації; казки «Коза дереза» навчає товариськості. Страх і боязкість висміює казка «У страху очі великі», хитрість присоромлює казка «Лисиця і журавель» та «Лисичка-сестричка і сірий вовк». Працьовитість в українських народних казках – головне надбання людини («Царівна-жаба»), мудрість прославляється («Лисиця і цап»), дбайливе ставлення до близьких заохочується («Бобове зернятко»).

Отже, аналіз жанрової специфіки українських народних казок, тематики та художніх образів дозволяє зробити висновок про реалістичність подій та героїв. Персонажі, обставини, в яких відбувається подія, зрозуміла та близька мова для дошкільників, набуває незвичайного й чарівного характеру, розвивається стрімко та неочікувано. Ці риси казки характеризують її цінність застосування у вихованні та навчанні здобувачів дошкільної освіти.

Вагомим для наукового дослідження є переконання, що у формі, специфічній структури казки ураховані вікові особливості уваги дитини

дошкільного віку (короткочасність, нестійкість, мимовільність, часте відволікання). На переконання Н. Карпинської, «гострий сюжет, пригоди, перетворення викликають сильне враження і не дають увазі дітей згаснути; обов'язкова кінцівка повертає дитину в реальну дійсність; зрозуміла, яскрава, виразна мова казки, влучні порівняння, дотепні вислови дітьми вміть запам'ятовуються» [9, с. 10].

Аналіз філософської, психолого-педагогічної джерельної бази формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих дало змогу зауважити, що українська народна казка аналізується як результативний спосіб формування моральних якостей дитини дошкільного віку.

Моральне відношення здобувача дошкільної освіти до дорослого є складною педагогічною та філософською проблемою, що сформувалась від античного вчення як основи морального пізнання людини. Ґрунтовне вивчення «потребує пізнання норм етичних вимог та правил; розгляду української казки, як засобу морального виховання, що формує шанобливе ставлення до дорослих у процесі взаємин з оточуючим світом. Завдячуючи цьому, українська казка стає зрозумілою у реальному значенні; розгляді шанобливого ставлення як квінтесенції духовного вияву особистості та як одного із проявів загального ставлення людської свідомості до буття, що включають в себе моральні почуття, оцінки, ідеали. У процесі взаємин люди виявляють постійно те чи інше ставлення один до одного: повагу, довір'я, доброзичливість. У них також виявляється взаємне оцінне ставлення один до одного, що необхідне для самоствердження особистості, для розвитку її самосвідомості і діяльності з метою самовдосконалення» [20,с.56].

Аналіз психолого-педагогічних джерел з використання української казки у процесі формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих зумовив висновок про варіативність обґрунтовування психологічної сутності поняття «моральне ставлення» та «моральне почуття», що включає варіативні зв'язки людини з оточуючим світом, суб'єктивну позицію

відповідно до реального світу; основою моральних почуттів є взаємодія особистостей, їх діяльність. Моральні почуття – це мотивація соціальної поведінки, а також діяльності людей, регулювання поведінки дошкільників, що впливає на їх оцінці та самооцінці.

Використання української казки у процесі формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих дає змогу виокремити, що головне значення використання українських народних казок у освітній діяльності закладу дошкільної освіти полягає у навчальній, розвивальній та виховній освітніх функціях.

Отже, аналіз наукових джерел та представлені висновки виступили є теоретичною основою для обґрунтування педагогічних умов використання української казки у процесі формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих.

1.3. Обґрунтування педагогічних умов використання української казки у процесі формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих

Процес використання української казки для формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих суттєво покращиться за допомогою реалізації виділених педагогічних умов: створення розвивального середовища в закладі дошкільної освіти для забезпечення позитивного сприйняття дітьми дошкільного віку морального змісту казки; систематичне розширення знань здобувачів дошкільної освіти змістом казок морального характеру; залучення дошкільників до практично орієнтованої освітньої діяльності в контексті креативного відтворення казкового сюжету з подальшим аналізом.

Перша педагогічна умова – створення розвивального середовища в закладі дошкільної освіти для забезпечення позитивного сприйняття дітьми дошкільного віку морального змісту казки.

У сучасних наукових дослідженнях (А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій),

розглядається питання вагомості формування розвивального середовища для здобувачів дошкільної освіти. Так, К. Крутій зазначає, що: «Навіть якщо не задаватися метою створення розвивального середовища, дитина все одно буде розвиватися. Різниця лише в тому, що в дитини, яка має під руками більше стимульного матеріалу, розвиток йтиме набагато більш динамічно і різнобічно. Тому навіть створивши для дитини розвивальне середовище, вже відбувається активізація процесів її творчого та інтелектуального розвитку» [14, с. 15]. Вчена наголошує на вагомості креативності дорослого з дошкільниками у сферах розвивального освітнього середовища: «образотворчій, музичній, літературній, комунікативній, соціальній. За умов такої організації дитина має задоволення, відчуття позитивних емоцій, комфорту і радості» [14, с. 18].

Вагоме значення має оформлення куточку української народної казки, в якому поєднуються сучасні методи, прийоми і форми роботи з казкою: «поєднання теоретичних знань з моделюванням українських казок шляхом використання занять, бесід, читання та розповідання з обговоренням казки, придумування початку, середини або кінцівки казки, візуалізацію внутрішніх переживань і почуттів у спільній з дорослим діяльності, слухання, українські казки на аудіо-носіях; перегляд ілюстрацій до українських казок, використання музичного супроводу (українські народні і авторські мелодії, звуки природи – спів пташок, шум моря, шум вітру тощо)» [30,с.112].

Розвивальне середовище структуроване за певними осередками (розгляду ілюстрацій, образотворчої діяльності), прогнозуючи, що активна діяльність із середовищем, збагачення досвіду здобувачів дошкільної освіти формуватиме бажання видозмінювати освітній простір та оновлювати його відповідно до власних потреб. Таким чином, куточок української народної казки має збагачуватись дитячими малюнками за змістом казок, поповнюватись книжковий фонд бібліотеки тощо. Активна участь у трансформації освітнього середовища зацікавлює дошкільників та спонукає до спілкування, взаємодії з дорослими, формувати вміння організовувати

стосунки на фундаменті шани та поваги до учасників взаємодії.

Друга умова – систематичне розширення знань здобувачів дошкільної освіти змістом казок морального характеру. У контексті наукового дослідження важливим є думка І. Беха, «про те, що доцільне збагачення знань дітей за змістом і формою навчання має високий виховний потенціал: вводить особистість у простір світоглядних ідей, формує соціальні настанови й ціннісні орієнтації, гуманістичну спрямованість особистості, її духовні та матеріальні потреби, ознайомлює зі зразками моральної поведінки, формами спільної діяльності та спілкування особистості з колективом» [5, с. 44].

У ході упровадження цієї педагогічної умови здійснювалось не тільки прослуховування українських народних казок, а й застосування авторських, що сприяють формуванню шанобливого ставлення до дорослих. Запропонований комплекс вправ та завдань, яка організована на основі взаємодії дорослого і дошкільника, яка мала на меті використання теоретичних знань з моделювання українських народних казок за допомогою занять, бесід, розповідання з обговоренням, ситуація морального вибору. У процесі роботи дошкільникам пропонувалися питання: «Шанобливо ставитися до дорослих, це як?», «Як треба ставитися до дорослих?», «Чому ви шанобливо ставитеся до близьких дорослих?».

Третя умова – залучення дошкільників до практично орієнтованої освітньої діяльності в контексті креативного відтворення казкового сюжету з подальшим аналізом.

Аналізуючи третю умову, важливим є твердження І. Беха, про вагомість особистісних цінностей людини, що є внутрішнім стрижнем людини та трактується як *ціннісна етична орієнтація*, що «забезпечує цілісно-суб'єктивне розуміння окремих актів поведінки людини та сприяє побудові прогнозу її поведінки у більш широкому полі ситуацій» [5,с.23]. І. Бех зауважує: «Особисті цінності... набувають ціннісного статусу тільки при зверненні особистісних зусиль на свою смислову сферу, на власне Я, тобто становлення особистісних цінностей пов'язане з динамікою процесів

усвідомлення, що включають різні види вербалізації і зміщення пізнавально-особистісних зусиль на власну смислову сферу» [5, с. 123].

Для впровадження педагогічної умови використовувались такі форми і методи освітньої роботи: складання розповідей до змісту казок (на тему: «Моя сім'я», «Моя ненька», «Мій тато», «Мої бабусі і дідусі»), створення аплікацій, ілюстрацій та малюнків, інсценування казок, ігри-драматизації.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ

2.1. Вивчення станів сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих

Відповідно до поставлених завдань (теоретичних та практичних), дослідження складалось з трьох основних етапів.

На першому етапі аналізувались педагогічні та психологічні наукові доробки з метою обґрунтування поняття «шанобливе ставлення» та визначення теоретичних основ питання формування шанобливого здобувачів дошкільної освіти до дорослих, було окреслено мету та завдання магістерського дослідження; обґрунтовано категоріальний апарат роботи.

На другому етапі проводився констатувальний етап експериментального дослідження, були виділені головні складові дефініції «шанобливе ставлення», здійснювався формувальний етап експерименту.

На третьому етапі виконувався порівняльний аналіз та узагальнення результатів в експериментальній та контрольній групах, охарактеризовані методичні рекомендації для батьків та педагогів щодо формування шанобливого здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання українських казок. Етапи експериментального дослідження використання української казки у процесі формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих представлений у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Етапи експериментального дослідження використання української казки у процесі формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих

Етапи дослідження	Мета, завдання дослідження	Методи дослідження
Констатувальний	Вивчити тлумачення означення	бесіда з дошкільниками; - вирішення

	<p>«шанобливе ставлення».</p> <p><i>Завдання:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - уточнити критерії та показники сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих; визначити рівні сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих. 	<p>дошкільниками проблемних ситуацій;</p> <ul style="list-style-type: none"> - спостереження; - анкетування батьків; бесіда з дорослими; - аналіз планів освітньої діяльності вихователів; спостереження за діяльністю вихователя у ЗДО.
<p>Формувальний</p>	<p>Апробування запропонованої системи вправ зі сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання української казки.</p> <p><i>Завдання:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - збагатити та уточнити, закріпити знання здобувачів дошкільної освіти про сутність означення «шанобливе ставлення» до дорослих, визначити елементи цієї категорії, моральні норми поведінки 	<ul style="list-style-type: none"> - читання народних казок; бесіда за змістом тексту; - переказування казки, здійснювати характеристику героїв; - вигадування початку, середини або кінцівки казок; - малювання за змістом народних казок; аналіз творчої діяльності дошкільників; театралізація.

	з дорослими; сформувати уміння проявляти шанобливе ставлення до дорослих спілкуванні з ними.	
Контрольний	<p>Перевірка результативності пропонованої системи вправ зі сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання української казки.</p> <p><i>Завдання:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - характеризувати наявність сформованості оцінних суджень у здобувачів дошкільної освіти відповідно до норм моральної взаємодії з дорослими; - виявити рівні сформованості розуміння означення «шанобливе ставлення» до дорослих у здобувачів дошкільної освіти; - проаналізувати показники рівнів 	<p>бесіда з дошкільниками;</p> <ul style="list-style-type: none"> - вирішення дошкільниками проблемних ситуацій; - спостереження; - анкетування.

	сформованості шанобливого ставлення до дорослих у здобувачів дошкільної освіти експериментальної та контрольної груп.	
--	---	--

Експериментальна робота здійснювалась в три етапи. На першому етапі констатувального експерименту здійснювалась бесіда зі здобувачами дошкільної освіти експериментальної та контрольної груп, питання для цього етапу дослідницької роботи представлені у додатку А.

З метою виокремлення рівня розуміння означення «шанобливе ставлення» здобувачам дошкільної освіти запропоновано питання (додаток А). На питання: «Що означає шанобливо ставитися до дорослих?» дошкільники відповідали по різному. Аналіз відповідей показує, що 82 % здобувачів дошкільної освіти експериментальної групи не розуміють дефініцію «шанобливе ставлення», деякі опитувані зазначене означення ніколи не чули раніше і тільки 18 % дошкільників групи намагалися окреслити головні ознаки поняття.

На питання: «Чи шанобливо відносишся ти до батьків?» – всі діти дошкільного віку контрольної та експериментальної груп відповіли позитивно. Проте відповідь на питання: «Як ти це робиш?» у більшості дошкільників викликало труднощі, тільки 45 % дітей в обох групах асоціювали практичний компонент шанобливого ставлення до батьків із практичними діями, про що переконують їх відповіді. Наприклад, Олена К.: «Прибираю вдома, допомагаю мамі поливати квіти».

Результати розв'язання проблемної ситуації «Б», що представлено у додатку Б, також констатує невисокий рівень вияву шанобливого ставлення у здобувачів дошкільної освіти до дорослих, а саме, про низький рівень слухняності, некоректне реагування на вимогу дорослого. На питання: «Що ти

робитимеш, коли дорослі не дозволять дивитися мультфільм?»). 36 % дошкільників експериментальної та 35 % здобувачів дошкільної освіти контрольної груп зазначили, що вони «будуть плакати, кричати або ображатися» і тільки 24 % дітей експериментальної групи та 25 % дошкільників контрольної групи «знайдуть інше заняття».

З метою визначення рівня вияву оцінних суджень здобувачів дошкільної освіти щодо норм моральної поведінки до дорослих та рівня вияву когнітивного компоненту обох груп запропоновано 6 проблемних ситуацій (додаток В). Одержані результати опитування констатують, що здобувачі дошкільної освіти експериментальної та контрольної груп дають конкретну оцінку поведінці і діям осіб представлених проблемних ситуацій.

На другому етапі проведено спостереження за спільною діяльністю дошкільників та дорослих під час освітнього процесу, з метою виявлення рівнів сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих.

За результатами спостереження виділено рівні сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих відповідно до окреслених показників:

- доброзичливість та позитивність під час комунікації з дорослими;
- використання дошкільниками пестливих слів;
- прояв слухняності;
- адекватність реакції на вимоги дорослого;
- розуміння емоційного стану дорослих та реакція на нього;
- вияв турботи.

Також здійснений аналіз календарних планів освітньої діяльності вихователів закладів дошкільної освіти з метою вивчення проблеми застосування українських казок у процесі формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих. Педагоги заповнюють календарні плани відповідно до вимог оформлення документації, зазначають про заняття з розвитку мовлення, ознайомлення з професіями, культурою поведінки, свята

та розваги, театралізація. Проте, щодо застосування набутих дошкільниками знань про шанобливе ставлення до дорослих за допомогою використання української казки у плануванні роботи не передбачено. Не представлено перелік українських казок, що сприяють формуванню шанобливого ставлення дошкільників до дорослих.

Під час планування та організації індивідуальної роботи з здобувачами дошкільної освіти вихователі закладу дошкільної освіти орієнтуються на освітні завдання з грамоти, математики, образотворчої діяльності тощо. Також у календарних планах передбачено вирішення окремих проблемних ситуацій, розповідь з власного досвіду дітей, вивчення на пам'ять прислів'їв та приказок, театралізація за змістом казок, розваги та свята.

Ще одним недоліком у освітній діяльності зі здобувачами дошкільної освіти є недостатній рівень співпраці вихователів та батьків з формування шанобливого ставлення у здобувачів дошкільної освіти, про що переконує майже відсутність спільних заходів (семінари, консультації тощо). У планах освітньої діяльності недостатній рівень уваги приділяється методам формування шанобливого ставлення у здобувачів дошкільної освіти дорослих, а саме: позитивним прикладом, моделювання ситуації морального вибору, підтримкою, заохоченням тощо. Отже, аналіз планів освітньої діяльності вихователів закладу дошкільної освіти дозволив констатувати відсутність систематичної освітньої роботи та наявності переліку українських казок з формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих.

На третьому етапі здійснювалась робота з батьками, що передбачала розв'язання завдань:

- виокремлення розуміння батьками означення «шанобливе ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих»;
- виділення особливостей взаємин у родині між дітьми та дорослими;
- аналіз стилю спілкування дорослих зі здобувачами дошкільної

освіти та їх вплив на формування шанобливого ставлення.

Робота з батьками є складною і потрібною складовою експериментального дослідження. Для здійснення цієї роботи передбачалося використання педагогічних методів: анкетування та бесіда. З метою виявлення стану обізнаності та відношення батьків до проблеми, вивчення специфіки взаємин між дорослими і дошкільнятами, а також для визначення готовності батьків та педагогів до освітньої діяльності з формування шанобливого ставлення до дорослих, проведено анкетування.

Наступна робота експериментального дослідження передбачала: виділення компонентів, критеріїв з показниками формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільньої освіти до дорослих; характеристика рівнів сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільньої освіти до дорослих. Під час вибору найбільш результативних та цікавих форм, методів та прийомів формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільньої освіти до дорослих враховано переконання О. Запорожця, відповідно до якого у дошкільників «найбільш активізовані зображувальна, мовленнєва та ігрова діяльності» [7, с. 193].

Спираючись на психолого-педагогічні переконання О. Кононко, В.Кузьменко та Т. Піроженко, було виділено компоненти шанобливого ставлення здобувачів дошкільньої освіти до дорослих: когнітивний (здобуття знань про шанобливе ставлення до дорослих); емоційний (позитивне відношення до сутності і виявів шанобливого ставлення до дорослих та тлумачення мотивів); поведінковий (здатність виявляти шанобливе ставлення до дорослих у конкретних ситуаціях та вчинках). Виділені компоненти є фундаментом для характеристики критеріїв формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільньої освіти до дорослих: когнітивного, емоційний та діяльнісний.

Визначаючи показники до означених критеріїв, враховано вікові особливості здобувачів дошкільньої освіти. Окреслені компоненти, критерії з показниками формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільньої

освіти до дорослих представлені у додатку Ж.

Обґрунтуємо критерії формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих.

Когнітивний критерій окреслюється розумінням означення «шанобливе ставлення»; самостійністю розуміння внутрішнього емоційного стану інших людей; умінням виявляти шанобливе відношення до дорослих; умінням усвідомлено поступатися власним бажаннями.

Емоційний критерій характеризується вмінням виділяти та коректно реагування на емоції дорослих; здатності розуміти емоційний стан людей та причини цього вияву; відношенням до дорослих як до цінності; можливість співчувати та переживати за інших, емпатія.

Діяльнісний критерій – можливість оцінювати вчинки та дії відповідно до дорослих; уміння безкорисливо допомагати дорослим у буденних справах; вміння самостійно вирішувати складні ситуації, що передбачає моральний відгук до дорослого; здатність до креативного відтворення морального змісту казки з проекцією на свою поведінку.

На основі виділених критеріїв та показників схарактеризовано рівні сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих (високий, середній, низький).

Результати констатувального етапу дослідження, їх розподіл за головними критеріями експерименту дали змогу визначити 3 рівні сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих: високий, середній, низький. Щоб підтвердити ідентичність рівня сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих контрольної та експериментальної груп на початковому етапі експерименту використовувалась запропонована система вправ та завдань.

Аналіз результатів дає можливість порівняти рівні сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих експериментальної та контрольної груп (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Порівняння рівнів сформованості шанобливого ставлення здобувачів
дошкільної освіти до дорослих**

Рівні	Експериментальна група (ЕГ) %	Контрольна група (КГ) %
Когнітивний компонент		
Високий рівень	5	4
Середній рівень	45	45
Низький рівень	50	51
Емоційний компонент		
Високий рівень	2	2
Середній рівень	58	60
Низький рівень	40	38
Поведінковий компонент		
Високий рівень	-	-
Середній рівень	64	64
Низький рівень	36	36

Аналізуючи одержані результати, можемо підсумувати, що виявлено високий, середній та низький рівні сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих, що переконує про недостатню результативність традиційних форм, методів та прийомів формування шанобливого ставлення до дорослих та потребує використання інноваційних освітніх підходів, ефективну співпрацю закладу дошкільної освіти з батьками дошкільників з метою формування шанобливого ставлення; розробки та перевірки системи вправ та завдань з формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання українських казок.

2.2. Методика формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання української казки

Наступний етап наукового дослідження - формувальний експеримент, *мета* - формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання української казки. Робота організовувалась у експериментальній групі дошкільників.

Було обрано українські казки за виділеними критеріями:

- маленький обсяг казки;
- зрозумілість змісту, визначеність головної думки;
- простота показу взаємин головних героїв казки, динаміка подій;
- цілісність художніх образів;
- точність, експресивність, лаконічність, виразність мови;
- цікавий сюжет;
- наявність діалогів, полілогів.

У ході формувального етапу роботи застосовувались такі методи та прийоми:

- читання казок;
- бесіда за змістом;
- переказування, порівняння героїв твору;
- вигадування початку, середини або кінцівки твору;
- моделювання казки;
- образотворча діяльність за змістом казки;
- театралізація.

На основі теоретичного аналізу основ формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих виділено педагогічні умови використання української казки у процесі формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих:

- створення розвивального середовища в закладі дошкільної освіти для забезпечення позитивного сприйняття дітьми дошкільного віку морального змісту казки;

- систематичне розширення знань здобувачів дошкільної освіти змістом казок морального характеру;

- залучення дошкільників до практично орієнтованої освітньої діяльності в контексті креативного відтворення казкового сюжету з подальшим аналізом.

Організовуючи роботи з дошкільниками важливим була позиція психологів, що «для морального виховання особистості необхідний комплексний вплив, цілісне формування моральної свідомості, моральних почуттів, моральної поведінки» [37,с.40]. Розв'язання поставлених завдань дослідження відповідно до окреслених педагогічних умов передбачало роботу з дошкільниками, їх батьками та вихователями закладу дошкільної освіти, кожен напрям реалізовано у трьох етапах (інформаційний, діяльнісний, творчий).

Метою інформаційного етапу було розширити знання здобувачів дошкільної освіти про шанобливе ставлення до дорослих за допомогою українських казок, формування у дошкільників конкретного уявлення про зміст означення «шанобливе ставлення» до дорослих, закріплення знань дошкільників про норми поведінки з дорослими. На зазначеному етапі роботи пріоритетною педагогічною умовою було: створення розвивального середовища в закладі дошкільної освіти для забезпечення позитивного сприйняття дітьми дошкільного віку морального змісту казки.

Під час реалізації педагогічної умови застосовувались методи: бесіди, розповідання, читання, аналіз змісту казки, в фронтальних формах взаємодії зі здобувачами дошкільної освіти на заняттях та у режимних моментах.

На цьому етапі дослідження ми констатували, що для розуміння дошкільниками змісту української казки, одноразового читання недостатньо. Отже, після організації занять за змістом казки організовувалось повторне

читання з обговоренням, що мало позитивні результати. Так, дошкільники активніше долучались до обговорення української казки, впевненіше представляли власну думку, виявляли зацікавленість до вирішення проблеми. З дошкільниками, що виявляли низький рівень сформованості шанобливого ставлення до дорослих, за даними констатувального етапу експерименту, організовувалась додаткова індивідуальна освітня робота з формування шанобливого ставлення до дорослих за допомогою використання української казки.

Під час групової освітньої діяльності організовувались бесіди та дидактичні ігри зі здобувачами дошкільної освіти. Наводимо приклад гри «Визнач емоцію». Дошкільникам роздавали зображення різних емоцій (сум, радість тощо). Діти описували, що зображено на малюнках, наприклад: Костя В.: «На картинці намальована бабуся. Вона засмучена, напевно, бабуся сумує за своїми онуками»; Ірина Ш.: «На картці показані мама з донькою. Мама усміхнена, вона радіє, що проводить час з донькою». Під час організації інформаційного етапу, найбільш ефективним було використання занять з художньої літератури на тему: «Як це шанобливо ставитись до дорослого?». Вихователь пропонував дітям відповісти на питання для означення терміну «шанобливе ставлення».

Зміст окремих занять з художньої літератури за цією темою представлений у додатку К.

Робота з батьками мала на меті зацікавленість родин дітей до застосування українських казок у формуванні шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти, партнерську взаємодію родин та закладу дошкільної освіти у питаннях формування шанобливого ставлення до дорослих. Для надання потрібної допомоги батькам з аспектів морального виховання організовані бесіди, групові та індивідуальні консультації, консультування онлайн. Тематика консультацій, бесід та інших видів взаємодії з батьками з питань формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти представлено у додатку Д.

Організована робота з вихователями закладу дошкільної освіти, що сприяла вдосконаленню обізнаності в змісті українських казок та сучасними освітніми технологіями їх застосування для формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих. Для вихователів організовувався семінар-практикум з теми: «Використання сучасних інтерактивних освітніх технологій у роботі з дошкільниками на заняттях з художньої літератури».

Метою діяльнісного етапу було формування вміння дошкільників конкретно та доцільно розрізняти вияви позитивної та негативної поведінки з дорослими; розвиток особистісних якостей дитини, які сприяють формування морально-етичних норм поведінки з дорослими, вміння впізнавати почуття, емоційний стан інших.

На цьому етапі впроваджувалась друга педагогічна умова: систематичне розширення знань здобувачів дошкільної освіти змістом казок морального характеру. Робота з дошкільниками спрямована на взаємодію вихователя з дітьми, яка потребувала використання теоретичних знань з моделюванням казок шляхом з використанням таких методів та прийомів: занять, бесіда, читання, розповідання, вигадування початку, середини та кінцівки казок. Вагомим на зазначеному етапі було оформлення куточку української казки.

Куточок казки структуровано за певними центрами: центр ілюстрацій книжок, центр образотворчої активності, бібліотечний центр. Отже, куточок казки збагачувався малюнками, розширювався книжковий фонд українськими казками тощо. Активна діяльність у запропонованому середовищі зацікавлювала дошкільників комунікацією, партнерською взаємодією з вихователем, формувала вміння організовувати діяльність на основі шани та поваги до співучасника діяльності.

На даному етапі, головним чином, передбачалося формування емоційного компонента поняття «шанобливе ставлення» до дорослих і визначення відповідей на питання:

- За що ви шанобливо ставитеся до своїх батьків (дорослих)?

На цьому етапі організовувались заняття з дошкільниками з використання читання казок, бесід, малювання за змістом творів, вигадкування початку, середини або закінчення казок, слухання музичних композицій, використання усної народної творчості, використання теоретичних знань з моделюванням. Конспекти занять проведені на другому етапі дослідження представлені у додатку К.

Метою творчого напрямку було закріплення здобутих знань дошкільників та використання їх у повсякденній діяльності та взаємодії з дорослими. Реалізація поведінкового компоненту (творчого критерію) спрямована на поглиблення поняття «шанобливе ставлення» до дорослих, що виявляється в моральних діях дошкільників до дорослих; також, у здобувачів дошкільної освіти формувалося вміння ототожнювати свою поведінку з поведінкою та діями героїв українських казок.

На цьому етапі врахована третя педагогічна умова – залучення дошкільників до практично орієнтованої освітньої діяльності в контексті креативного відтворення казкового сюжету з подальшим аналізом. Використовувались такі форми, методи та прийоми освітньої діяльності: складання розповідей за змістом казки (на тему: «Моя сім'я», «Моя мама», «Мій татко»), створення аплікацій, театралізація за змістом казок.

Після читання казок дошкільникам пропонувалось створити власні історії за темами: «Моя сім'я», «Моя мама», «Мій татко» тощо. Наведемо приклади розповідей дошкільників на тему: «Моя сім'я».

Оля В.: «Моє ім'я Оля. Мені шість років. Моя сім'я – це тато, мама і я. Мою маму звать Оксана, вона працює вчителем. Мама любить доглядати за квітами. Мій тато, Олег, працює економістом. Він любить читати книжки у вільний час. Я допомагаю батькам прибирати в квартирі. У нас дружна родина».

Іван Т.: «Моя родина – тато, мама, сестра і я. Тато працює, а у вільний час ходить з нами гуляти. Мама доглядає мою маленьку сестричку. Вона ще

зовсім мала. Я намагаюсь допомагати матусі: граю з сестричкою, прибираю свої речі. Увечері ми разом гуляємо на вулиці. Це наша сімейна традиція.»

У центрі образотворчої діяльності діти створювали колективні та самостійні аплікації за темами: «Моя сім'я», «Мої рідні», «Ласкаве слово», «Слово-усмішка» тощо. Одним з домінуючих методів означено ігри-драматизації, що дозволяють дітям емоційно ідентифікувати себе з персонажем казки. Наводимо приклади українських казок для організації ігор-драматизації: «Кривенька качечка», «Двоє мишенят», «Про Чарівника», «Круть та Верть», «Два цапки», «Дві кізочки» тощо.

Отже, запропонована система вправ та завдань з формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих з використанням української казки організовувалась у 3 етапи та реалізовувалась відповідно до поставлених завдань дослідження: *перший етап роботи* мав на меті розширити знання здобувачів дошкільної освіти про шанобливе ставлення до дорослих за допомогою українських казок, формування у дошкільників конкретного уявлення про зміст означення «шанобливе ставлення» до дорослих, закріплення знань дошкільників про норми поведінки з дорослими.; *другий етап* передбачав формування вміння дошкільників конкретно та доцільно розрізняти вияви позитивної та негативної поведінки з дорослими; розвиток особистісних якостей дитини, які сприяють формування морально-етичних норм поведінки з дорослими, вміння впізнавати почуття, емоційний стан інших; *третій етап* був організований для закріплення здобутих знань дошкільників та використання їх у повсякденній діяльності та взаємодії з дорослими.

Результати формувального етапу експерименту дали можливість констатувати, що у здобувачів дошкільної освіти переважає емоційний елемент ставлення; суб'єктивне ставлення до дорослих проявляється у пізнавальній діяльності, яку педагог закладу дошкільної освіти має збагачувати і удосконалювати. Проведене дослідження сприяло визначенню особливостей, котрі сприяють розумінню казкових персонажів, як взірця

поведінки, дошкільниками: керованість діяльності дорослим; створення проблемних ситуацій, розвиток сприйняття позитивних та негативних персонажів, розвиток образного мислення; шанобливого ставлення до дорослих за допомогою використання українських казок на заняттях з художньої літератури; залучення дорослих до розв'язання завдань морального спрямування.

Отже, можна констатувати, що ефективність роботи залежить від дотримання педагогом закладу дошкільної освіти означених педагогічних умов та урахування специфіки використання українських казок в освітній діяльності закладу дошкільної освіти. У партнерській взаємодії з дорослими та правильно організованому виховному процесі в умовах родини формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання української казки сприяє розвитку творчості, культуру мовлення та моральних якостей особистості дошкільника.

2.3. Результати дослідження

Мета контрольного етапу нашого дослідження - перевірка ефективності системи вправ та завдань з формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання української казки.

Завдання контрольного етапу:

- виявити сформованості оцінних суджень здобувачів дошкільної освіти відповідно до норм поведінки з дорослими;
- окреслити рівні сформованості розуміння означення «шанобливе ставлення» до дорослих дошкільників;
- здійснити порівняльний аналіз показників рівнів сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих експериментальної групи та контрольної групи;

Методи, що використовувались на цьому етапі експерименту:

- бесіда;
- вирішення дошкільниками проблемних ситуацій;

- спостереження;
- анкетування батьків;
- бесіда з батьками;

Спочатку у обох групах було організовано бесіду з дошкільниками.

Наступний етап - організація спостереження за стосунками та взаємодією дошкільників з їх батьками, а також бесіди з педагогами закладу дошкільної освіти, анкетування батьків дітей з метою визначення рівня сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих та ефективності використання запропонованої системи вправ та завдань.

На основі порівняння показників, в результаті бесід з дошкільниками, аналізу способів розв'язання дітьми дошкільного віку проблемних ситуацій, результатів анкетування батьків, спостереження, так само як і у ході констатувального етапу, нами виділено рівні сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих (високий, середній, низький). Характеристика рівнів сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих представлено у додатку 3.

Отже, результати нашого дослідження дали можливість виділити рівні сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих: високий, середній, низький, показники яких представлені у додатку Ж.

Порівняння рівнів сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих експериментальної та контрольної груп на контрольному етапі дослідження представлено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Порівняння рівнів сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих експериментальної та контрольної груп на контрольному етапі дослідження

Рівні	Експериментальна група (ЕГ) %	Контрольна група (КГ) %
-------	-------------------------------	-------------------------

Когнітивний компонент		
Високий рівень	20	8
Середній рівень	60	49
Низький рівень	20	43
Емоційний компонент		
Високий рівень	18	6
Середній рівень	65	61
Низький рівень	17	33
Поведінковий компонент		
Високий рівень	15	2
Середній рівень	67	65
Низький рівень	18	33

Отриманні результати свідчать про ефективність використання запропонованої методики формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання українських казок.

Порівняння одержаних результатів констатувального та контрольного етапів дослідження з сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання українських казок подано у таблицях 2.4. і 2.5.

Таблиця 2.4.

Динаміка змін з сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання українських казок у контрольній групі

Рівні	КГ % (було)	КГ % (стало)
Когнітивний компонент		

Високий рівень	4	8
Середній рівень	45	49
Низький рівень	51	43
Емоційний компонент		
Високий рівень	2	6
Середній рівень	60	61
Низький рівень	38	33
Поведінковий компонент		
Високий рівень	-	2
Середній рівень	64	65
Низький рівень	36	33

Таблиця 2.5.

Динаміка змін сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання українських казок у експериментальній групі

Рівні	ЕГ % (було)	ЕГ % (стало)
Когнітивний компонент		
Високий рівень	5	20
Середній рівень	45	60
Низький рівень	50	20
Емоційний компонент		
Високий рівень	2	18
Середній рівень	58	65

Низький рівень	40	17
Поведінковий компонент		
Високий рівень	-	15
Середній рівень	64	67
Низький рівень	36	18

Отже, у ході експериментального дослідження підтверджено ефективність системи вправ та завдань з формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання української казки, що спирається на високий виховний потенціал обраних казок. Аналіз отриманих даних засвідчує позитивні зміни в експериментальній групі у порівнянні з контрольною групою.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлених завдань дослідження можна зробити висновки:

Аналіз наукових досліджень значення казки як способу виховного впливу на особистість дошкільника дозволяє констатувати, що специфічні написані усні оповідання соціально-побутового, героїчно-фантастичного та морально-етичного характеру, що мають назву казки (від слова казати) формують зацікавленість і для здобувачів дошкільної освіти, і для дорослих. Казки, підпорядковуючись основним закономірностям оповіданням народного епосу, мають конкретні моральні характеристики.

Українські народні казки, були і є засобом морального виховання здобувачів дошкільної освіти, допомагають передавати дошкільникам зразки морально доречної поведінки та характеризувати варіанти недоречної поведінки. Таким чином, вагомість українських казок розглядається з кількох позицій. З однієї позиції, народні казки є найкращим джерелами інформації для ґрунтовного аналізу традиційних цінностей, морально-етичних орієнтирів народної педагогіки, а з іншої – результативний та актуальний у будь-який час засіб формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих.

Аналіз психолого-педагогічних джерел з використання української казки у процесі формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих зумовив висновок про варіативність обґрунтування психологічної сутності поняття «моральне ставлення» та «моральне почуття», що включає варіативні зв'язки людини з оточуючим світом, суб'єктивну позицію відповідно до реального світу; основою моральних почуттів є взаємодія особистостей, їх діяльність. Моральні почуття – це мотивація соціальної поведінки, а також діяльності людей, регулювання поведінки дошкільників, що впливає на їх оцінці та самооцінці.

Використання української казки у процесі формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих дає змогу виокремити, що

головне значення використання українських народних казок у освітній діяльності закладу дошкільної освіти полягає у навчальній, розвивальній та виховній освітніх функціях.

Процес використання української казки для формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих суттєво покращиться за допомогою реалізації виділених педагогічних умов: створення розвивального середовища в закладі дошкільної освіти для забезпечення позитивного сприйняття дітьми дошкільного віку морального змісту казки; систематичне розширення знань здобувачів дошкільної освіти змістом казок морального характеру; залучення дошкільників до практично орієнтованої освітньої діяльності в контексті креативного відтворення казкового сюжету з подальшим аналізом.

Для впровадження педагогічної умови використовувались такі форми і методи освітньої роботи: складання розповідей до змісту казок (на тему: «Моя сім'я», «Моя ненька», «Мій тато», «Мої бабусі і дідусі»), створення аплікацій, ілюстрацій та малюнків, інсценування казок, ігри-драматизації, свята та розваги.

Результати констатувального етапу дослідження, їх розподіл за головними критеріями експерименту дали змогу визначити 3 рівні сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих: високий, середній, низький. Щоб підтвердити ідентичність рівня сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих контрольної та експериментальної груп на початковому етапі експерименту використовувалась запропонована система вправ та завдань.

Аналіз результатів дає можливість порівняти рівні сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих експериментальної та контрольної груп.

Аналізуючи одержані результати, можемо підсумувати, що виявлено високий, середній та низький рівні сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих, що переконує про недостатню

результативність традиційних форм, методів та прийомів формування шанобливого ставлення до дорослих та потребує використання інноваційних освітніх підходів, ефективну співпрацю закладу дошкільної освіти з батьками дошкільників з метою формування шанобливого ставлення; розробки та перевірки системи вправ та завдань з формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання українських казок.

Результати формувального етапу експерименту дали можливість констатувати, що у здобувачів дошкільної освіти переважає емоційний елемент ставлення; суб'єктивне ставлення до дорослих проявляється у пізнавальній діяльності, яку педагог закладу дошкільної освіти має збагачувати і удосконалювати. Проведене дослідження сприяло визначенню особливостей, котрі сприяють розумінню казкових персонажів, як взірця поведінки, дошкільниками: керованість діяльності дорослим; створення проблемних ситуацій, розвиток сприйняття позитивних та негативних персонажів, розвиток образного мислення; шанобливого ставлення до дорослих за допомогою використання українських казок на заняттях з художньої літератури; залучення дорослих до розв'язання завдань морального спрямування.

Отже, можна констатувати, що ефективність роботи залежить від дотримання педагогом закладу дошкільної освіти означених педагогічних умов та урахування специфіки використання українських казок в освітній діяльності закладу дошкільної освіти. У партнерській взаємодії з дорослими та правильно організованому виховному процесі в умовах родини формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання української казки сприяє розвитку творчості, культуру мовлення та моральних якостей особистості дошкільника.

Отже, у ході експериментального дослідження підтверджено ефективність системи вправ та завдань з формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих за допомогою використання

української казки, що спирається на високий виховний потенціал обраних казок. Аналіз отриманих даних засвідчує позитивні зміни в експериментальній групі у порівнянні з контрольною групою.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці та впровадженню системи роботи з дітьми дошкільного віку з морального виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. Первинна соціалізація дитини у родинному середовищі. Дошкільне виховання. 2017. № 6. С. 12–13.
2. Алексєєнко Т. У чому сутність гуманних взаємин батьків і дітей?. Рідна школа. 2011. № 3. С. 33–36.
3. Алексєєнко Т. Щире батьківське слово. Сім'я. 2007. № 5. С. 6–7.
4. Андрущенко Т. Мистецький твір як процес. Образотворче мистецтво. 2003. № 3. С. 2–4.
5. Артемова Л. В. Театр і гра. Вдома, у дитячому садку, в школі. К.: Томіріс, 2002. 291 с.
6. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – К.: Світич, 2014. 430 с.
7. Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ЗДО : методичний посібник.: за заг. ред. Н. Гавриш. Х.: Мадрид, 2015. 220 с.
8. Барташнікова І. А. Розвиток уяви і творчих здібностей у дітей 5-7 років. Тернопіль: Богдан, 2018. 85 с.
9. Березовський І. Українські народні казки про тварин. К. : Наук. думка, 2009. С. 10–11.
10. Бех І. Д. Відчуття провини в моральному розвитку особистості. Рад. Школа. 1991. № 4. С. 37–42.
11. Бех І. Д. Виховання особистості. У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: Теоретико-технологічні засади. К: Либідь, 2003. 280 с.
12. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. К.: Либідь, 2008. 848 с.
13. Беленька Г. В. Здоров'я дитини – від родини. К. : СПБ Богданова А. М., 2016. 220 с.
14. Беленька Г. В. Навчання через казку. Палітра педагога. 2014. № 1.

- С. 14–17.
15. Беленька Г. В. Підготовка вихователів до роботи з дітьми шостого року життя // Особливості освіти дітей шестирічного віку: проблеми, пошуки, досвід, знахідки. К.: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2004. С. 7–9.
 16. Беленька Г. В. Розвиток творчості дітей на заняттях. Українське дошкілля: проблеми, пошуки, творчі знахідки: Матеріали доповідей міжвузівської науково-практичної конференції 25 – 26 квітня 2016 р. Умань: УДП ім. П. Г. Тичини, 2016. С. 67–68.
 17. Богуш А. М. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання. Виховання і культура. 2001. № 1(1) С. 4–10.
 18. Богуш А. М. Формування оцінно-етичних суджень у дітей старшого дошкільного віку. Одеса.: ПНЦ АПН України, 2002. 239 с.
 19. Боришевський М. Й. Моральні переконання та їх формування у дітей. К., 1979. 48 с.
 20. Бріцина О. Ю. Українська народна казка. К.: Наук.думка, 2009. 21с.
 21. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава: Полтавський вісник, 2014. 190с.
 22. Великий сучасний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
 23. Вечерок Т. В. Сімейні традиції у формуванні моральних цінностей старшокласників: дис. ...канд..пед.наук: 13.00.07 – теорія та методика виховання. Луганськ, 2005. 229 с.
 24. Виховує мистецтво: активізація творчості дошкільників засобами мистецтва: Метод. Посібник за заг.ред. Кириченко Н. Т., Науменко Т. І. К.: ІЗМН, 2008. 99 с.
 25. О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Вікова та педагогічна психологія: Навч. Посібник. К.: Просвіта,

2001. 416 с.
26. Гавриш Н. В. Художнє слово і дитяче мовлення. К.: Редакції загально-педагогічних газет, 2005. 128 с.
 27. Гончаренко А. М. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників: автореф. дис...канд. пед наук: 13.00.08 – дошкільна педагогіка. К., 2003. 22 с.
 28. Давидюк В. Чи казка справді небилиця? Луцьк.: Настир'я, 2003. С. 27–29.
 29. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Розвиток українського мовлення у дошкільників. Програма-довідник. К. : Освіта, 1995. 95 с.
 30. Драченко В. В. Виховання морально-ціннісних орієнтацій підлітків засобами творів світової художньої культури. К. 2008. 386 с.
 31. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна казка. К. : Вища шк., 2007. С. 11.
 32. Емоційний розвиток дитини. Упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. К. : Мікрос-СВС, 2003. 112 с.
 33. Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія. Упорядник Борисова З.Н., Смаль В. З. К. : Вища школа, 1974. 320 с.
 34. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (у дошкільному дитинстві) навч. посіб. для вузів. К. : Освіта, 2008. 255 с.
 35. Крок за кроком в Україні: Посібник для батьків дошкільнят та соціальних педагогів. За ред. Л. В. Артемова, О. І. Кульчицька, Н. М. Голота, Г. В. Сухорукова; за заг. ред. С. Чередниченко. К. : Кобза, 2003. 384 с.
 36. Крутій К. Л. Предметно-розвивальне середовище як чинник супроводу діяльності дітей. Дошкільна освіта. 2018. № 2 (20). С. 9–20.
 37. Кузьменко В. У. Психолого-педагогічні основи розвитку

- індивідуальності дитини від 3 до 7 років: автореф. дис...д-ра психол. наук: 19.00.07. НПУ ім. М. П. Драгоманова. К., 2006. 41 с.
38. Машовець М. А. Пріоритети сім'ї в духовному вихованні дошкільника / М. А. Машовець. Християнські цінності: історія, погляд у третє тисячоліття. Зб. наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Острог, 2012. Том 6. С. 338 – 343.
39. Монке О. С. Формування оцінно-етичних суджень у художньо-мовленнєвій діяльності дітей старшого дошкільного віку.: дис.канд.пед.наук. О., 2002. 228 с.
40. Піроженко Т. О. Психологія комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини: автореф. дис...д-ра психол. наук: 19.00. 07. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2004. 40 с.
41. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: Монографія. Київ : Міленіум, 2008. 400 с.
42. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори. К.: Освіта, 1996. 304 с.
43. Тарасенко Г. С. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: навч.-метод. посіб. К.: Слово, 2010. 318 с.
44. Швець Т. А. Педагогічні умови формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.04. Херсон, 2016. 260 с.
45. Швець Т.А. Організація мовленнєво – ігрової діяльності здобувачів дошкільної освіти в контексті розвитку мовлення особистості дитини. Педагогічні науки. № 99, 2022, с. 25-29, URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4511>

ДОДАТКИ

Додаток А

Запитання для дітей 5-го року життя щодо визначення рівнів

сформованості шанобливого ставлення до дорослих:

1. Що означає шанобливо ставитися до дорослих?
2. Чи шанобливо ставишся ти до своїх батьків?
3. Як ти це робиш? Як батьки знають, що ти до них шанобливо ставишся?
4. За що ти шанобливо ставишся до своїх батьків?
5. Що ти робиш, коли хтось з батьків хворіє, приходить втомлений або має поганий настрій?

Проблемні ситуації «Як би ти вчинив?»

Ситуація «А»:

Тобі подарували шоколадку. Що ти з нею робитимеш?

Ситуація «Б»:

Тато не дозволяє тобі дивитися улюблений мультфільм. Що ти будеш робити: надуєшся і не будеш розмовляти з татом?

Почнеш плакати,

протестувати? Будеш

жалітися мамі?

Знайдеш собі інше заняття чи спокійно підеш гратися?

Проблемні ситуації

Ситуація А

Тато прийшов додому чимось схвильований. Петрик дістав швиденько нову гру і просить татка пограти з ним. Але засмучений тато відмовився, пояснивши, що в нього неприємності. Тоді Петрик почав смикати його, тупотіти ногами, кричати, щоб привернути до себе увагу.

Чи правильно вчинив хлопчик? Щоб ти зробив на місці Петрика?

Ситуація Б

Коля з мамою пішов до нового супермаркету. Там він побачив великий іграшковий джип, що сам міг їздити по кімнаті, в машині відчинялися дверцята, ззаду кріпилося запасне колесо, а в горі сирена. Колі дуже сподобався автомобіль, але мама пояснила, що це дуже дорога іграшка і в них немає на неї грошей. Тоді Коля схопив машину, впав на підлогу і почав голосно плакати.

Чи правильно поводить себе хлопчик?

Як треба поводити себе в таких ситуаціях?

Ситуація В

Тато, мама і Роман їхали до зоопарку на новому красивому автобусі. Поїздка була такою довгою, що у Романа почали боліти ноги. На зупинці вийшли пасажери і звільнилося одне місце. Хлопчик швиденько зайняв вільне місце і почав дивитися у вікно.

Чи правильно вчинив Роман? Як би ти вчинив на його місці?

Ситуація Г

В дитячому садочку Катя пригостила Максимку великою шоколадною цукеркою. Максим спочатку хотів залишити цукерку мамі, потім відкусив шматочок, але цукерка була такою смачною, що Максим не витримався, і з'їв навіть той шматочок, що спочатку залишив мамі.

Як би ти вчинив на місці Максима?

Ситуація Д

Оленка дуже любила свою бабусю, слухалась її. Батьки Оленки іноді дозволяли собі в присутності доньки не погоджуватися з бабусею, голосно розмовляти з нею. В 5-6 років Оленка також почала розмовляти з бабусею голосно, в розмові вживала такі вислови: «Ще ти мені будеш говорити?», «Мовчала б собі, я краще тебе знаю» і т.д.

Чи можна так розмовляти з дорослими? Як потрібно вправляти поведінку Оленки?

Ситуація Ж

З самого ранку мама клопотала на кухні, готуючи святковий обід і трохи не встигала. На час приходу гостей стіл залишався ще неприбраним.

«Наталочко, чи не могла б ти допомогти мені. Розстав, будь ласка, посуд, поклади серветки...» - звернулась вона до доньки. «Ні мамо, я не можу. Почався мій улюблений мультфільм.» - дівчинка зручно примостилася біля телевізора.

Як би ви вчинили в даному випадку?

Анкета для дорослих**1. Чи слухняна Ваша дитина?**

- а) так
- б) ні
- в) інколи
- г) важко відповісти

2. В чому виявляється слухняність?

- а) швидко реагує на зауваження і погоджується з вимогою батьків
- б) капризує, але погоджується з Вашою вимогою (після вмовлянь)
- в) з Вашою вимогою погоджується рідко, сперечається, намагається зробити по-своєму; іноді бувають прояви істерії

3. Чи привітна дитина з Вами у спілкуванні?

- а) привітна постійно, часто у спілкуванні вживає пестливі слова;
- б) привітна, коли намагається чогось досягти.

4. Чи вживає дитина у зверненні до Вас пестливі слова? Які саме?

- а) майже постійно
- б) рідко

Бесіди з дорослими

Теми для обговорення:

«Чи шанобливо дитина ставиться до батьків та інших членів родини?»

«Що є перепорою у порозумінні між Вами та дитиною?»

«Що Ви розумієте під шанобливим ставленням до дорослих?»

«Що Ви робите для того, щоб дитина шанобливо ставилася до Вас?»

«Чи в достатній мірі Ви володієте знаннями та вміннями з формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих?»

«Чи шанобливо дитина ставиться до батьків?»

«Чи шанує дитина інших членів сім'ї?»

Тематика групових консультацій: «Роль моральних якостей у вихованні дитини дошкільного віку», «Чи впливає сучасна іграшка на формування шанобливого ставлення до дорослих?», «Що читати дитині 5-го року життя з метою формування шанобливого ставлення до дорослих?», «Культура спілкування між дорослими та дітьми»

Тематика круглого столу на тему: «Приклад батьків у формуванні шанобливого ставлення у дітей до дорослих», «Вплив засобів масової інформації на формування шанобливого ставлення до дорослих».

Тематика семінарів-практикумів: «Насильство у сім'ї та його вплив на формування шанобливого ставлення у дітей до дорослих», «Формування шанобливого ставлення у дитини до дорослих», «Вплив взаємодії між членами сім'ї на формування шанобливого ставлення у дітей до дорослих».

Конференція для батьків: «Виховуємо шанобливу людину».

Компоненти, критерії з показниками формування шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих

Компоненти	Критерії	Показники
Когнітивний	Когнітивний	розуміння поняття “шанобливе ставлення”; самостійність усвідомлення внутрішнього стану близьких людей; вміння проявляти шанобливе ставлення до дорослих; вміння свідомо поступатися своїми бажаннями.
Емоційний	Емоційний	вміння визначати та адекватно реагувати на почуття та емоції дорослих; здатність відчувати і розуміти емоційний стан дорослих та причини, що можуть його викликати; ставлення до дорослих як до цінності; здатність до співчуття та співпереживання.
Поведінковий	Діяльнісний	здатність давати мотивовану оцінку вчинкам стосовно дорослих; вміння надавати безкорисливу допомогу дорослим у повсякденному житті; вміння самостійно знаходити правильний вихід із ситуації, що передбачає моральний вчинок стосовно дорослих; здатність до творчої інтерпретації морального змісту казок з проекцією на власну поведінку.

Характеристика рівні сформованості шанобливого ставлення здобувачів дошкільної освіти до дорослих

До *високого рівня* сформованості шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих віднесено дітей, які мають чітке уявлення про шану й шанобливість; спроможні розуміти правильність учинків власних та однолітків стосовно дорослих; уявлення таких дітей про шанобливе ставлення до дорослих відповідає типовим проявам їхньої поведінки в реальних умовах життєдіяльності; вони орієнтуються в основних емоціях і почуттях дорослих, уміють визначати їх та адекватно на них реагують; відчують і розуміють емоційний стан дорослого та причини, що можуть його викликати; відчують емоційно-почуттєву єдність з дорослими; ставляться до дорослих як до цінності; здатні до емоційного співпереживання дорослим; усвідомлюють свої переживання, уміють керувати власними емоціями; готові надати безкорисливу допомогу дорослим у повсякденних ситуаціях, самостійно знаходять правильний вихід із ситуації, що передбачає моральний вчинок стосовно дорослих.

Діти із *середнім рівнем* сформованості шанобливого ставлення до дорослих мають недостатні знання про шанобливе ставлення до дорослих, не завжди розуміють власні вчинки і вчинки своїх однолітків стосовно дорослих; уявлення таких дітей про шанобливе ставлення до дорослих не завжди відповідає типовим проявам їхньої поведінки у реальних умовах життєдіяльності; вони недостатньо орієнтуються в основних емоціях і почуттях дорослих, не завжди можуть їх визначати та адекватно на них реагувати; не завжди готові надати безкорисливу допомогу дорослим у повсякденній ситуації; часто у поведінці керуються егоїстичними мотивами, інколи не вміють самостійно знаходити правильний вихід із ситуації, що передбачає моральний учинок стосовно дорослого; не завжди можуть давати мотивовану оцінку вчинкам стосовно дорослих.

Для дітей, що виявили *низький рівень* сформованості шанобливого

ставлення до дорослих, характерні поверхневі уявлення (або їх відсутність) про шанобливе ставлення до дорослих; вони не спроможні оцінити вчинки однолітків та власні стосовно дорослих і дати їм правильну моральну оцінку; емоційна чутливість таких дітей зорієнтована на власні переживання; їм притаманні короткочасні емоційні відгуки на біль та горе дорослих або взагалі їх відсутність; ці діти не вміють або не бажають надавати безкорисливу допомогу дорослим у повсякденних ситуаціях; у своїй поведінці керуються суто егоїстичними мотивами; не можуть дати мотивовану оцінку вчинкам стосовно дорослих.

Заняття з художньої літератури з формування шанобливого ставлення до дорослих

Тема: Українська авторська казка В. Сухомлинського «Сьома дочка».

Мета: формувати у дітей шанобливе ставлення до дорослих, повагу, почуття любові до своєї мами, бажання їй допомагати. Збагатити знання дітей про поняття «шанобливе ставлення» до дорослих та його компоненти (добро, слухняність, співчуття, допомога, милосердя, привітність). Розширити словник дітей синонімами до поняття «повага»: «шана, пошана, повага, шанобливе ставлення».

Матеріал: казка В. Сухомлинського «Сьома дочка», ілюстрації до казки.

Хід заняття: Читання казки. Запитання за змістом прочитаного:

- Про кого розповідається у казці? (Про маму і дочок).
- Скільки дочок було у мами? (Сім).
 - Чому вони сумували за мамою? Чи поважали вони маму? Як вони церобили? (Бо мама поїхала у гості, а вони залишилися самі вдома).
 - Як ви думаєте, хто поважав з них маму найбільше? Чому ви так вважаєте? (Сома дочка, тому що вона принесла води – помити ноги).
 - Що означає поважати батьків? (бути слухняними, чемними, допомагати їм в усьому).
 - Чому красиві слова не можуть замінити справжньої турботи? (Тому що, можна красиво говорити, а нічого не зробити).

Ми підводили дітей до визначення поняття «шанобливість», «шана», «повага», як моральної якості, що складається з багатьох компонентів: слухняності, любові, турботи, правдивості, чесності та ін.

В кінці заняття ми ставили дітям запитання:

- Якими словами можна назвати вчинок дівчинки, що поважає свою маму? Чому?

Діти давали такі відповіді, Олена Ш. вчинок дівчинки називала такими словами: «Поважає, слухняна», Саша К.: «Турботлива», Люда С.: «Добра, любить свою маму» тощо.

- Діти, чи поважаєте ви свою маму? Як вона про це дізнається?

Відповіді дітей були різними, наприклад, Оля О.: «Так, поважаю. Коли я пограюся, то складаю іграшки на місце. Вона мене тоді хвалить.», Ростік К.: «Я теж поважаю. Коли мама щось просить, я її слухаюся. Вона мені потім посміхається».

Після заняття діти отримували завдання намалювати дівчинку, яка справді шанувала свою маму.

Тема: Читання казки Н. Федько «Двоє мишенят».

Мета: формувати у дітей поняття про те, що співчувати – значить виявляти турботу до того, хто потрапив у біду; маленьким діткам, стареньким людям, намагатися допомогти хоча б теплим словом, турбуватися слід про усіх про все: про людей, про тварин, про природу.

Хід заняття: Читання казки «Двоє мишенят». Запитання до дітей:

- Хто з мишенят вам сподобався і чому? (Мишеня Бом, тому що він запропонував своєму другові допомогу).

- Що можна сказати про Бома? Про його вчинок? (Бом дуже хороший друг. Він вчинив правильно, не залишив на вулиці свого друга Біма. Допоміг йому побудувати будиночок).

Після обговорення казки, ми запропонували дітям ситуації морального вибору. Подаємо приклади.

Ситуації морального вибору – «Що ти зробиш?».

- Узимку граючись на вулиці, ти побачив, що у твоєї сестрички немає рукавичок. Що ти зробиш у цьому випадку?

Відповіді дітей були різними, наприклад, Владік М.: «Дати їй свої рукавички, щоб вона погріла руки», Іра С.: «Запитаю у мами, чи можна їй дати свої рукавички».

- Мама прийшла втомлена з роботи?

Відповіді дітей, Люба Н.: «Голосно не розмовляти, бо мама стомилася», Ліза К.: «Скласти іграшки на місце» тощо.

- Ти помітив, що у старшого брата погані настрої? Що ти зробиш?
Іванна О.: «Підійду і обійму його», Саша М.: «Візьму його за руку, обійму», Леся М.: «Дам цукерку» тощо.

Висновок: Якщо ти співчуваєш людям, тебе поважатимуть та шануватимуть і діти, і дорослі.

Тема: Українська авторська казка Н. Федько «Про Чарівника».

Мета: формувати у дітей поняття про ввічливість, учити використовувати ввічливі мовні форми (будь-ласка, вибач, добрий день); формувати здатність почувати радість від прояву шанобливого ставлення, поваги, турботи до/про когось.

Матеріал: українська авторська казка «Про Чарівника», аудіо запис веселої та спокійної музики, малюнки сумного та веселого міста.

Хід заняття: Читання казки Н. Федько «Про Чарівника». Запитання до дітей:

- Діти, у якому місті ви б хотіли жити? (Красивому, чистому, де люди привітні та посміхаються один одному).
- Чому потрібно бути ввічливим? (Щоб радіти, що комусь приємно).

- Які чарівні слова промовляв Чарівник? (будь-ласка, дякую, перепрошую, вибачте).

Після обговорення ми пропонували дітям погратися у чарівників та пропонували розказати, що вони при цьому відчують.

Гра «Чарівне слово».

Ми називали прохання, а діти передавали його у ввічливій формі. Наприклад, Оля М.: «подай, – будь-ласка», «перепрошую», Софія Г.: «знайди – дуже прошу», Люда Л.: «зробив – дякую» тощо.

Щоб діти краще запам'ятали ввічливі слова, ми пропонували їм ситуації морального вибору, наприклад:

Ситуації морального вибору.

- Мама приготувала смачний обід. Що ти їй скажеш?

Відповіді дітей були такими: Артем Ш.: «Дякую», Валя К.: «Дуже смачно», Таня П.: «Спасибі, матусю».

- Ти їдеш в автобусі, на зупинці зайшла старенька бабуся. Що ти зробиш?

Наприклад, діти відповідали: Оксана М.: «Сідайте, будь-ласка», Сергій К.: «Поступлюся місцем», Владік К.: «Я встану, щоб бабуся сіла» тощо.

Висновок: Діти будьте завжди ввічливими, шанобливо ставтеся до дорослих, не забувайте говорити чарівні слова.

Тема: Читання авторської казки Н. Федько «Доброта».

Мета: формувати у дітей поняття про те, що добра людина робить добро для інших, допомагає людям, піклується про тварин, птахів, про рослини.

Матеріал: ілюстрації до казки, папір, олівці.

Хід заняття: Читання казки Н. Федько «Доброта». Запитання до дітей:

- Що таке доброта? (Коли люди один одному допомагають).

- Як бути добрим? (Не робити нічого поганого, бути слухняним).

- Які добрі справи ви зробили протягом дня? (Були слухняними, складалина місце свої іграшки, допомагали поливати квіти вихователю тощо).

- Діти, ви знаєте багато казок. Пропонуємо пригадати та назвати їх (Коза- дреза, Котик і півник, приклади. (Виставлені ілюстрації з героями казок.)

- Подумайте і скажіть, як і чим можна допомогти героям казок?

Відповіді дітей були різними, наприклад, Ваня С.: «Бути добрими», Марія К.: «Один одному допомагати», Костя Ш.: «Бути ввічливими», Катя О.:

«Говорити один одному добрі слова», Таня В.: «Шанобливо, з повагою ставитися один до одного» тощо.

Дітям пропонували завдання: Діти, намалуйте будь-ласка, дерево доброти, щоб на дереві було стільки листочків, скільки добрих людей ви

знаєте та шанобливо ставитеся до них? .

Висновок: Діти, пам'ятайте, що бути завжди добрим, ввічливим, шанобливо буду ставитися до людей і тварин дуже і дуже приємно.

Тема: Українська народна казка «Названий батько».

Мета: дати дітям поняття про те, що добра людина робить добро для інших, допомагає людям, піклується про інших.

Матеріал: українська народна казка «Названий батько».

Хід заняття: Читання казки «Названий батько». Запитання до дітей.

- Скільки було братів? (Троє).
- Навіщо вони пішли подорожувати? (Щоб одружитися).
- Кого вони зустріли по дорозі?
- У кого просив милостиню старенький батько? (У кожного сина).
- Чому він просив милостиню? (Був голодний, покинутий, самотній).
- Хто його нагодував? (Третій син).

- Чому третій син спалив свою хату? Чи впізнав третій син названого батька?

Відповіді дітей були різними, наприклад, Катя П.: «Бо він хотів допомогти вилікувати рану дідусеві», Настя Ч.: «Коли на місці спаленого будинку з'явився новий будинок, тоді син впізнав свого батька», Таня К.: «Третій син добре поставився до батька» тощо.

В кінці заняття ми дали завдання дітям намалювати батька і сина

Висновок: Діти завжди шануйте своїх батьків, допомагайте їм, не ображайте їх, не будьте жадібними.

Тема: Українська народна казка «Закопане золото».

Мета: поглиблювати знання дітей про шанобливе ставлення до дорослих, її складові, норми морально-етичної поведінки з батьками; вчити співвідносити поведінку героїв і свою власну; формувати мотиви моральної поведінки по відношенню до дорослих, вчитися складати закінчення казки. Розвивати вміння візуалізувати внутрішні переживання і почуття, передавати

різні емоції.

Матеріал: українська народна казка «Закопане золото», ілюстрації доказки.

Хід заняття: Читання казки «Закопане золото». Запитання до дітей:

- Скільки синів було у батька? Чому вони не хотіли працювати? (У батька було три сини. Вони були ледачі, батько сам всю роботу робив).
- Що батько розповів своїм синам коли помирав? (Що на городі закопане золото, сини повинні його знайти).
- Яке золото було закопане в землі? (Праця).
 - Чи можна синів назвати шанобливими? Чому? (Ні, не можна. Вони не хотіли працювати, не допомагали батькові, не поважали його).
 - Який висновок вони для себе зробили? (Треба слухатись, поважати батьків, допомагати їм).
- Як по-іншому можна закінчити казку?
 Подаємо приклади власного закінчення казки дітьми.

Так, наприклад, Оксана Ш. закінчила казку так: «Побачив батько, що сини за розум узялися, почав одужувати. І стали вони жити гарно». Ваня Г.:

«Сини почали турбуватися про батька. Допомагали зерно вирощувати, до млина возили, на муку молотили та пекли хліб. Вони працювали, гарно. Скоро одружилися». Олексій З. придумав своє закінчення казки: «Сини зрозуміли, про яке золото говорив їм батько. Стали вони працювистими, шанували свого батька. Жили-поживали та добра наживали».

- Діти, який ми можемо зробити висновок?

Висновок: Слухайтеся своїх батьків, турботливо до них ставтеся, шануйте їх, допомагайте їм в усьому, не будьте ліниві.

Дітям було запропоновано перейти до центру образотворчої діяльності і намалювати батька і синів (додаток К).

Тема: Найрідніша людина – рідна матуся.

Мета: формувати почуття любові та вдячності до найріднішої людини – матері; розвивати почуття шани до матері; спонукати до самовдосконалення, до бажання робити вчинки, які можуть порадувати близьких людей; продовжувативправляти у вмінні складати кінцівку казки.

Матеріал: українська народна казка «Кривенька качечка», використання ілюстрацій до казки за допомогою мультимедіа.

Хід заняття: На початку заняття з метою створення емоційної ситуації нами було використано мультимедійну систему, яка дала можливість дітям пригадати українську народну казку «Кривенька качечка». Після перегляду з метою активізації дітей були поставлені запитання:

- Пригадайте, як з'явилася у діда з бабою Кривенька качечка? (Вони знайшли її в лісі).
- Чому дід з бабою пожаліли її? (Бо в неї була зламана лапка).
- Чи була Кривенька качечка звичайним птахом? (Ні, це була дівчинка).
 - Як поводи́ла себе Кривенька качечка, коли залишалася вдома сама?(Допомагала по господарству, готувала бабі і діду обід).
 - Чи любила вона діда з бабою? (Так, любила. Вони врятували її життя,взяли жити до себе).
 - Як вона виявляла свої почуття? (Через допомогу: прибирала в хаті, готувала обід, носила воду, мила посуд).
- Який у неї був характер? (Скромний, чемний).
 - Якби ви були на місці дівчинки, чи допомагали б ви дідусеві та бабусі?(Так, допомагали б).
 - Які почуття викликає у вас дівчинка? (Добра, чуйна, уважна, готова завжди допомагати).
- Чи хотіли б ви їй допомогти? (Так, хотіли).

Відповідаючи на запитання після прочитання казки ми запропонували дітям за допомогою слів, міміки та жестів висловити своє ставлення до героїні. У переважній більшості діти виявляли жалісливе ставлення до героїні. Наприклад, Настя П. вживала слова: «Бідненька», Оля О.: «Нещасна»,

Антон С.: «Шкода, жалко», Костик В. робив сумне обличчя, Наташа В., навпаки, радісно посміхалася і зображала рухи підмітання тощо.

З метою пробудження почуття співпереживання, емпатії ми пропонували дітям скласти позитивну кінцівку казки. Наприклад, Артем Ш. закінчив казку так: «Баба з дідом спалили пір'ячко. У вогні згоріли злі чари, якими була зачаклована качечка. Стала вона дівчинкою назавжди. Була їм рідною онучкою. Допомогала їм в усьому. Залишилися вони жити-поживати разом», Леся А.:

«Дівчинка пожаліла бабусю і дідуся. Більше не захотіла бути качечкою. Сама спалила своє пір'ячко і стала їм онучкою», Діма О.: «Турбувалася дівчинка про бабусю і дідуся. Хто їм допомагатиме? Вони вже старенькі. Спалила своє пір'ячко і назавжди залишилася їм онучкою. Шанобливо до них ставилася, поважала».

Висновок: Діти, будьте слухняними, чемними, ввічливими. Пам'ятайте, що до дорослих завжди треба шанобливо ставитися, з повагою.

Після заняття ми пропонували дітям перейти до центру образотворчої діяльності та намалювати дівчинку з бабусею, дідусем.

Тема: Українська народна казка «Про матір-зозулю».

Мета: формувати шанобливе ставлення у дітей до дорослих. Розвивати у дітей здатність до емоційного співпереживання.

Матеріал: українська народна казка «Про матір-зозулю», ілюстрації до казки, прислів'я: «Як матір покинеш, то і сам загинеш».

Хід заняття: Спочатку звучить аудіо-запис зі співом птахів та шумом лісу. Вихователь знайомить дітей з українською казкою «Про матір-зозулю».

Запитання до дітей за змістом казки:

- Що просила мама у свого сина? (Щоб він подав їй води).
 - Як він вчинив? (Він розсердився, не звик мамі допомагати, грюкнувдверима й пішов).
- Що ж зробили два інші брати? (Вони вчинили так само).

- Як розмовляв з мамою найменший син? (Він теж розізлився на маму).
 - Коли він не дав мамі води, що трапилось далі? (Коли вони зайшли дохати, то побачили, що у мами виростають крила і покривається вона пір'ям).
- Чому сини плакали? (Вони зрозуміли, що мами у них більше не буде).
- Народ склав таке прислів'я: *«Як матір покинеш, то і сам загинеш»*.
 - Діти, а як ви його розумієте? (Мамі і татові потрібно допомагати, бути ввічливими, добрими, відчувати настрій батьків).
 - Що ви робите, коли хтось із батьків занедужає? (Голосно не розмовляю; іграшки завжди складаю на місце).
 - Як ще можна виявити шанобливе ставлення до мами і тата? (Бути слухняним, не вередувати, допомагати).
 - Як батьки помітять, що ви шанобливо ставитеся до них? (Бути добрими, чемними, ввічливими, слухняними, допомагати).
 - Як би ви діяли на місці синів? А ви завжди виконуєте мамине читатове прохання?

Відповіді дітей були такими: Оксана К. відповіла: «Я б дала мамі води. Якщо мама щось просить, завжди слухаюся»; Рома С.: «Голосно не розмовляв, не кричав. Тата завжди слухаюся.» тощо.

- Кого вам шкода з героїв казки?

Діти відповідали: Аня М.: «Мені, маму, бо вона була хвора. Не могла приготувати обід», Люда Л.: «І мені маму, бо сини не турбувалися про неї. Вона занедужала» тощо. Вихователь звертає увагу дітей на те, що маму шкода, але шкода і синів, бо вони байдужі.

В кінці заняття ми підводили дітей до висновку про необхідність виявлення шанобливого ставлення до дорослих різними способами (посмішкою, запитанням, жестами).

Для кращого засвоєння дітьми даної моральної якості ми через декілька днів провели з дітьми заняття в центрі розгляду ілюстрацій казок та запропонували їм скласти свою казку за мотивами казки «Про матір-зозулі».

Наприклад, Ігор Ж.: «Жила собі жінка і було у неї двоє синів. Одного разу вона випила холодної води і захворіла. Сини їй допомагали одужати. Готували гарячий чай, давали ліки. І мама одужала, завдяки їхній турботі», Оксана Ш.:

«Жила собі сім'я: мама і сини. Одного разу мама почала кашляти, бо простудилася. Сини були дорослими і допомагали мамі по господарству.

Одного дня у мами піднялася температура, вона лежала у ліжку, їй важко було говорити, дуже боліло горло. Сини викликали лікаря, який призначив мамі лікування. Вони ходили до аптеки купувати ліки. Давали мамі мікстуру, пігулки, трав'яний чай. І сталося диво, мама швидко одужала. Дякуючи такій турботі, співчуттю, мама спекла синам смачний пиріг».

Після заняття ми дітям запропонували перейти до центру образотворчого мистецтва і намалювати маму.

Тема: Українська народна казка «Ківш лиха».

Мета: продовжувати формувати знання дітей про шанобливе ставлення до дорослих. Розуміти складові моральних якостей: слухняність, ввічливість, чемність. Вчитися складати закінчення казки.

Матеріал: українська народна казка «Ківш лиха». Ілюстрації до казки.

Хід заняття: Вихователь читає текст української народної казки. Потім ми провели бесіду за змістом казки:

- За що батько вигнав сина з дому? (Батько помітив, що син ледарює, не знає ціни заробленій копійчині).
- Над чим син замислився? (Що він вміє робити).
 - Чи влаштувався син на роботу? (Так, на пароплаві найнявся мішкиносити).
 - Коли син прийшов додому, що зробив батько? (Взяв батько золотого тахотів кинути у річку).
- Як відреагував син? (Син ухопив батька обома руками, почав кричати).
- Що відповів батько? (Знає син по чому ківш лиха, як заробляти гроші).

- Чи хотіли б ви бути схожими на сина?

Відповіді дітей були такими: Владік П.: «Я не хотів би таким бути. Він ледарював», Руслан Д.: «І я б не хотів бути схожим на сина. Він не хотів допомагати батькові, був ледащим» тощо.

Висновок: Діти, ніколи так не робіть, як вчинив наш герой. Потрібно завжди допомагати дорослим, батькові, мамі, бабусі, дідусю, бути чемним тощо.

Для чіткого уявлення про сутність поняття «шанобливе ставлення» до дорослих та уточнення знань про його компоненти (добро, слухняність, співчуття, допомога, милосердя, привітність), ми через декілька днів провели заняття у центрі розгляду ілюстрацій, де запропонували дітям скласти власну казку. Наприклад, Діма О.: «Був у батька один син. Дуже-дуже ледачий. Тількилюбив їсти, гуляти та спати. Одного дня батько вигнав сина з дому. Син спочатку думав проте, що він вміє робити? Потім влаштувався на роботу. Заробив трохи грошей і повернувся до батька. Батько прийняв його у родину, бо син навчився цінувати працю».

Після проведеного заняття ми запропонували дітям перейти в центр образотворчої діяльності і намалювати батька та сина.

Тема: Українська народна казка «Про неробу Юрка маминого синка».

Мета: формувати вміння порівнювати вчинки та поведінку героїв, співставляти з власною поведінкою.

Матеріал: Українська народна казка «Про неробу Юрка маминого синка».

Хід заняття: Читання казки, після обговорення та запитання до дітей:

- Чому батько називав сина дармоїдом? (Він тільки їв, спав, гуляв).
- За що батько вигнав його з дому? (Щоб він йшов працювати як інші діти).
- Кого зустрів Юрко по дорозі до лісу? (Дідусь із сивою бородою).
- Навіщо дідусь подарував Юркові чарівні речі? (Спочатку овечку, потім шкатулку, з яких сипалися гроші і не треба було працювати).
- Яким був останній подарунок дідуся? (Барабан).

- Що сталося вдома, коли Юрко прийшов з подарунками? (Батько сміявся з сина, бо ні з шкатулки, ні з овечки гроші не сипалися).
- Кого побили легені з барабана? (Матір і сина).
 - Що сказав дідусь, коли завітав додому до Юрка? (Гроші буде мати той, хто любить працювати).
 - Чи взявся Юрко до роботи? (Так, він допомагав батькам по господарству).
- Як би ви почували себе на місці хлопчика?

Відповіді дітей були такими: Наташа Р.: «Я не хотіла би бути як Юрко, а слухалася батьків, допомагала їм», Таня С.: «І я б не хотіла бути схожою на Юрка», Кирил М.: «Спочатку Юрко був ледачим, а потім він виправився. Допомагати став своїм батькам» тощо.

Висновок: Діти будьте старанні, завжди допомагайте своїм батькам, бабусям, дідусям, вихователіві.